

SÁNDOR L. ISTVÁN

A játék önróniája

■ SHAKESPEARE: VÍZKERESZT VAGY AMIT AKARTOK ■

A mikor a nézőterre lépünk, már zajlik az előadás (pontosabban annak előjátéka). Mámoros társaságot látunk a színpadon, beszélgetnek, nevetgélnek, közben hallgatják a mikrofonba dúdolt, mai hangzású dalokat. (A Bohóc a színházi kivétitőn megjelenő reklámokat is ironizálja.) A szerelemről szóló bluest Orsino (Kasvinszki Attila) elismétli, majd leállítja az éneklést, hogy saját melankóliájáról szavallhasson. A többiek elnéző mosollyal hallgatják, segítőkész ötleteket sorolnak, hogy mivel enyhíthetné mámoros rosszkedvét. Majd amikor híret veszi, hogy Olivia ismét elutasította a követét, előzékenyen odatartják számára a párnát is, amibe beleöklözve levezetheti szokásos dühét. Így úszik át az előjáték vidám happeningje szinte észrevétlenül az előadásba, amely mindvégig megtartja a bevezetővel megteremtett oldott játékosságot, laza fiatalos-ságot (ami azért is hat természetesnek, mert egy rendkívül fiatal színészcsapat adja elő a darabot).

Illyria tehát a ma világa, de valahogy időtlennek is hat. Orsino kompániáját figyelve nem csak a kortárs kamaszokra gondolhatunk; egy befűvezett hippi társaság éppúgy eszünkbe juthat róluk, mint egy kiélt török udvartartás, ahol az ópiumpipák állandó füstje mindenkit egy kicsit elvarázsol. (Amikor Orsino odaszól a „szolgáinak”, hogy álljanak fel, azok meg se mozdulnak, csak szélesen visszavigyorognak. A „herceg” tudja, hogy nem érdemes mámorukban zavarni őket, inkább maga húzódik arrébb Cesarióval.)

Ez az illyr tespedtség nemcsak Orsino udvarára, hanem Olivia környezetére is jellemző. Senkinek semmi dolga, de valahogy mindenkinek ki kell töltenie valamivel az életét. Orsinoék mámorba, Oliviiék játékba menekülnek. (Az előadás egyik nagy ötlete, hogy az

Orsino körüli alakokat ugyanazok a színészek játsszák, akik Olivia udvartartását is megjelenítik, így ugyanannak az alapállapotnak kétféle arcát mutathatják.) Orsinoék mindig együtt vannak (az ő jeleneteiknél állandóan tele a színpad), de valójában kevés közülük van egymáshoz. Elnéző mosollyal veszik tudomásul egymás (többek között a herceg) mániáit, évődő, ironikus megjegyzésekkel szólják le a szenvedélyesebb megnyilatkozásokat (többek között Cesario tétova vallomásait). Olivia környezetében viszont mintha csupa magányos alak élne, akik eleinte rosszkedvűen kerülgetik a másikat, majd egymás ugratásában némileg feloldódnak, s csak akkor kovácsolódnak összetartó társasággá, amikor megtalálják kegyetlen játékaik közös áldozatát, Malvoliót. (Annak a jelenetnek a végén, amikor Topáz lelkész ki akarja üzni az

Sás Péter (Fábián), Egyed Attila (Böffen Tóbiás) és Széles Zita (Mária)

ördögöt Malvolióból, egy pillanatra elsza-
badul a színpad: szinte az összes szereplő
megjelenik, s egyszerre mindenki a saját
monomániáit, fixa ideáit kezdi el üvöltöni,
énekelni, groteszk, nekivadult gesztusok-
ban ismételtetni. Úgy látszik, itt, Illyriá-
ban kicsit mindenkibe belebújt az ördög,
mindannyian hasonló tébolyok foglyai.)

Ebben az életet pótszerekkel, céltalan
mámmal és rosszkedvű játékkal helyette-
sítő Illyriában vetődik partra a hajótörött
Viola (Wéber Kata). (Szépen „úsztatja át”
a rendező az első jelenetet a másodikba: a
váratlanul kitoró vihar elől menekül biztos
helyre Orsino derűs kompániája, hogy a
gyors fényváltás után Violát lássuk a helyü-
kön, csuromvizesen, az átélt borzalmaktól
reszketve.) A kiszolgáltatott nőre leselkedő
veszedelmek elől Viola is a játékba mene-
kül: bátyja elvesztése után fiúnak adja ki
magát, így vállal Cesarióként szolgálatot
Orsino udvarában. Az álöltözet ellenére
mégsem alakoskodik, a legnyíltabban, a
legközvetlenebbül, a legtermészetesebben
viselkedő szereplő marad. (Amikor megfe-
lelni akar, majdnem lebukik: a focizásba
beszállva cselezgetni próbál, ahogy mások-
tól is látta. „Mi az, csak vagy, önzőöl? –
szól oda rögtön valaki.)

Ez a mindenkire nyitott figyelem, mög-
göttes szándék nélküli közvetlenség (ame-
lyet Wéber Kata természetes színpadi léte-
zésték mutat meg) afféle katalizátorként
hat Illyriában. Orsinoóban azt a képzetet
erősíti meg, hogy nem sült bolond, amiért
a képzelt szerelem lelki mámorába temet-
kezik (pedig a többiek tekintetéből ezt ol-
vashatná ki). Olivában (Simon Andrea)
azt az érzést kelti, hogy a szerelem valóban
egyszeri varázslat, amelyben semmiféle ke-
resettség és öntetszég nincs. Pedig
többnyire csak ezt tapasztalja maga körül.
Ezt érzi Malvolio (Honti György) terhes fig-
yelmességében, ahogy tekintetét úrnője
arcáról le nem véve előzékenyen kíséri
minden lépését egy napernyővel. (Olivia
Malvolio feszélyező rajongása elől mene-
kül a Bohóccal – Chován Gábor – való
évődésbe, megbocsátó játékba.) S ez a ke-
resett öntetszég taszítja Olivát a herceg
dagályos üzeneteiben is, amelytől Viola
minden megszólalása mentes.

Viola és Olivia első találkozása az
előadás egészének színházi gondolkodását
jellemezi: miközben Novák Eszter rendre
különböző játékokat bont ki a szituációk-
ból, ezekkel valójában a szöveg nélküli
játékban jellemzi a helyzeteket és a kapcsola-
tokat. A nyíregyházi előadásban nem szán-
dékos cselvetés, inkább csak a véletlen
következménye, hogy Viola számára össze-
teveszthetővé válik Mária (Széles Zita) és
Olivia: úrnő és komornája épp a fátylon
huzakodnak, amikor belép a vendég, ugyan-

Széles Zita és Honti György (Malvolio)

is mindkettőjüket felajzotta a lehetőség, hogy végre egy jóképű fiatalembert láthatnak.
Komolykodó beszélgetésük közben egyszer csak Olivia is, Viola is elneveti magát: egy-
szerre esnek ki mindketten felvett szerepükből, s ebben a véletlen önlepleződésben hirte-
len közös hangot találnak. Olivia úgy érzi, hogy a társára lert, Viola viszont a sorstársát
érzi meg a másikban: a reménytelen szerelem hasonló megszállottját. (A Horváth Réka
szerepét beugrással átvevő Simon Andrea Olivája is gazdag lelki életű szereplő, aki a ra-
jongás és a reménytelenség szélsőséges érzelmei között hanyódit. Ő éppúgy nem
tudja választott szerepeivel eltakarni valódi természetét, mint ahogy Viola sem. Igazi tár-
sai lehetnének egymásnak, ha Cesario történetesen tényleg fiúnak születik. Mentséget
csak az jelent a grófnő számára, hogy Sebastian valóban Viola tükörképe. A Szabó Zoltán
játszotta figura lányosan érzékeny, kisfiúsan rajongó: teljes odaadással veti bele magát
minden új kihívásba. Antonióval – Gyuris Tibor – dúsodófogásokat gyakorol, lelkes gye-
reként kérve az újabb és újabb ismétléseket. Később a színház iránti rajongásáról követ-
keznek jelenetek.)

Ugyanakkor kevésbé plasztikus Orsino és Viola kapcsolatának ábrázolása. Szép ugyan
az a gesztus, ahogy Viola magáról meglepedkezve a herceg ölébe fekszik, amitől Orsino
azonnal zavarba is jön: mit érzhethet iránta ez a fiú, mit kezdhet ő egy azonos nemű szerel-
mél? További játékok azonban nem árnyalják ezt a dilemmát. Csak annyit látni, hogy
Orsino és Cesario elválaszthatatlan társakká forrtak össze. A fiúnak öltözött lány örül,
hogy állandóan szerelme közelében lehet, még ha az mindig egy másik nő iránti rajongá-
sáról beszél is? Orsino meglepedkezik fenntartásairól, mert van végre valaki, aki áhíto-
san hallgatja szerelmi elragadtatásait?

Az előadást szervező remek játékok árnyalt képet festenek a szereplőkről. Egyed Attila
Böffen Tóbiása a részegeskedésnek sokféle színét mutatja meg. A kedélyes cimborát és a
másnaposságában elvesztetten tébláboló szerencsétlent éppúgy látjuk a különféle jelene-
tekben, mint az agresszivitását mások ugratásában levezető dühöngőt. Ezt a veszélyes
alakot csak Máriaának sikerül némileg megszelídítenie. A Széles Zita játszott komorna az
életörömmel a sodró erejű természetes bájával rendelkezik, amely magával ragad-
hatja a mámort egyre kétségbeesettebben hajszolókat is. (Valódi rosszkedvű muri az a
nekivadult dalolászás is, ami elindítja a Malvolióval való összetűzésüket.) Avass Attila
Keszeg Andrása a gügyeség lovagja, önéretét csak azzal menti meg, hogy maga is együtt
kacag a rajta tréfálkozókon. Külön mutatvány, ahogy a rendező és Sás Péter sajátosan
egyéni figurát alkot Fábían megíratlan figurájából. A nyíregyházi előadásban ő a ház kö-
rűli mindenés, karbantartó és szemégyűjtő, aki hatalmas kukájába kötelességszerűen be-
gyűjti a Malvolióknak csapdát állító levelet is, így Máriaék külön küzdelmébe kerül, amíg
visszaszerzik azt. Arra viszont Fábían is kíváncsi, amikor az udvarmester végre felbontja
a levelet. „Színház” – kiált fel elragadtatottan, és kis sámlijával a színpad szélére telep-
szik. Remek Malvolio levélolvasási jelente, többek között azért is, mert új színekben mu-
tatja meg mind a helyzetet, mind a figurát. Novák Eszter nem szólót rendez a helyzetből

(mint ahogy az általában történik); nála egyenrangúak a tréfálkozók, illetve a csapdájukba besétáló áldozat. Honti György Malvoliója azért verhető át, mert maga is hajlik az önáltatásra. Tisztában van ő is vele, hogy fantáziája állandóan elragadja, hogy gyakran téveszti össze vágyait azzal, ami elérhető számára. És mindezt tudva, most mégis azon mesterkedik, hogy becsapja magát, hogy addig forgassa a rejtélyes levél utalásait, amíg azokat önmagára értheti. Így lényegében maga állít csapdát saját magának, mert a legtitkosabb vágyát szeretné végre kézzelfogható valóságnak látni. Chován Gábor Bohóca a tréfák melankolikus mestere, afféle megélhetési mulattató, aki bármennyit nevetet is, saját sorsát nem teszi könnyebbé.

Miközben Novák Eszter rendezése eddigi munkáihoz hasonló játékközpontú előadást teremt, ezek az ötletek a korábbiaknál jóval pontosabban mesélik el a történetet, plasztikusabban jellemzik a szereplőket. Szabadabb asszociációkat igazán csak a második részben nyitnak, amikor is a nekiszabaduló ötletparádé a színház (s így a játék) viszonylagosságáról beszél. A felvonás elején még az ügyelő is színre lép, mert a Bohócot játszó színész nem találja a partnerét, Viola alakítója ugyanis egy ládába bújtt pihenni, s nem vette észre, hogy közben elkezdődött az előadás. Zavarában alig talál vissza a két szereplő a szöveghez. Később Sebastian az Illyr Nemzeti Színházba indul, ahová – magára a nyíregyházi színpadra – nem sokkal később meg is érkezik. Ekkor ismét Fábian lohol be, remélve, hogy nem kezdődött még el az előadás. Ez a gesztus valóban színházzá varázsolja azt a játékot, ahogy Viola és Sebastian egymásról mit sem tudva kergetőzik a színpadon: eltűnik az egyik, s következő pillanatban a tér egy újabb pontján fel-

bukkan a másik. Mindezt a Bohóc furcsálló kétellyel konstatálja.

Az előadás második felét átszövő teátrális önirónia furcsa mód mégsem csorbítja a mese lezárását. Novák Eszter nem fordítja elégkusra, legfeljebb némileg ironizálja a happy endet. A szereplőknek ebben az előadásban van esélyük arra, hogy egymásra találjanak. Megtalálják egymást az elveszett ikerpár tagjai, megtarthatják szerelmüket a szenvedélyes szerelem rabjai is. Olivianak nem csalódás, hogy Cesario helyett Sebastian nyerte el, Orsinónak is tetszik Viola, amikor egy gyors átöltözéssel leánnyá változik. Csak Boffen Tóbiás morog kissé, amikor Fábian futó ötletének engedve feleségül kéri Máriát. A nő sem tudja, jó lesz-e nekik együtt, aztán mégis a többiek után indulnak, hogy beálljanak a szerelmesek vonulásába.

Nemcsak Novák Eszter pályáján jelent fontos állomást ez az előadás, hanem a nyíregyházi színház életében is. A fiatal, tehetséges színészgárda (véltetőleg a rendező munkájának eredményeképpen is) valódi társulatnak tűnik. Ezért is ragyog ki a nyíregyházi *Vízkereszt* a szégyellni valóan szürke hazai évadból.

SHAKESPEARE: VÍZKERESZT VAGY AMIT AKARTOK (Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza)

FORDÍTOTTA: Radnóti Miklós, Rónay György. **DÍSZLET, LÁTVÁNY:** Zeke Edit, Horesnyi Balázs. **JELMEZ:** Zeke Edit. **DRAMATURG:** Kárpáti Péter. **ZENE:** Rusznyák Gábor. **RENDEZŐ:** Novák Eszter.

SZEREPLŐK: Wéber Kata, Kasvinszki Attila, Horváth Réka/Simon Andrea, Egyed Attila, Széles Zita, Avass Attila, Honti György, Chován Gábor, Sás Péter, Szabó Zoltán, Gyuris Tibor, Farkas László.

KOLTAI TAMÁS

Farost forest

■ SHAKESPEARE: AHOGY TETSZIK ■

Egy panteisztikus opera-énekeső (Zám Andrea) tűnik föl a foncsorozott tükörfal mögött az egri Shakespeare-előadás kezdetén. Törzse és karjai mintha ágak volnának: fába szorult erdei nimfa. Bársonyosan dalol, amíg el nem sötétül körülötte a természeti környezet. Az átvilágítatlan tükrös plexi előtti színpadsáv: az udvar. Mögötte: az erdő. Az indítás leképezi az Ahogy tetszik kettős világát. Ebből még lehet valami.

A rendezői szakon most végzett G. Béres Attila Egerbe szerződött, viszi magával a szintén szabaduló Máté-osztály néhány tagját. Az évad elején a *Valahol Európában* című musicalt rendezte meg ugyancsak a Gárdonyi Géza Színházban; a szakszerű, ügyes, költőien szabadgondolkodó és összefogott – röviden: jó – előadás méltán keltett föltűnést. Tehetség forog fent, bár abszolút kezdő rendezőről, színészekről ilyesmit kockázatos fenn hirdetni. A tehetség a főiskolán – oké: egyetemen – elsősorban a személyiség minél szabadabb, szélsőségesebb megnyilvánulásával mérhető. Mindig elképeszt, amikor a képezde falain belül létrejött előadásokról mint Goldoni-, Csehov- vagy Brecht-megoldási variációkról írnak kritikusok, holott ezek a produkciók legkevésbé épp dráma- vagy színháztörténeti szempontból lényegesek; valójában a (színészi, rendezői) személyiség határainak kutatása a tét. Éles helyzetben – színházban – más a helyzet: a tehetség a „piacra” kerül, és ettől kezdve ki van téve a körülmények fatális és a mai

színházban ritkán optimális összeállításának. Itt már megél(het)és, túlélés, művészi akarat és ennek érvényesítése forog kockán; a tehetséget a színházi gondolkodás és az elsajátított szakmai tudás köznapi használatra való lefordítása, bizonyos értelemben „hadrendbe állítása” méri.

Az előadás első jelenetei unatkozó, elkényeztetett, nyafka kislányoknak mutatják Rosalindát (Kovács Patrícia) és Céliát (Bozó Andrea), akik kényeskedő affektációkkal szórakoztatják, sőt ugatják egymást, és még azt sem lehet tudni, melyikük fog, melyikük akar beleszeretni Orlandóba. Ez kétszeresen is jó, egyrészt mert föltételezi, hogy a későbbi kényszerű nomád életmód változást hoz a karakterükbe, másrészt mert a komolytalan, játékos rivalizálás, amely mégiscsak rivalizálás, kezdeti feszültségként jelenik meg, és mélyebben árnyalhatja a kettejük közötti viszonyt. Mészáros Máté Orlandóján látszik, hogy paraszti sorban cseperedett, az viszont nem, hogy kemény fizikai munkára fogták.